

KS. PIOTR ALEKSANDER JANASZCZYK

SPÓJNOŚĆ HOMILII A MISTERIUM PASCHALNE.
ANALIZA NA PODSTAWIE WYBRANYCH TEKSTÓW
PRZEPOWIADANIA STANISŁAWA CZERWIKĄ

COHERENCE OF HOMILIES AND THE PASCHAL MYSTERY.
ANALYSIS BASED ON SELECTED TEXTS OF STANISŁAW CZERWIK'S PREACHING

Abstract. Achieving coherence in the communication is one of the key qualities of the homily. The creation of such an utterance requires a lot of efforts, including the use of a compositional principle that is as solid as possible. Such a criterion has managed to be indicated in the preaching of Stanisław Czerwik. The author not only built a recognisable construction in the form of the so-called 'paschal principle', but nevertheless maintained theological correctness in the ministry of the word. The article presents the results of an analysis conducted on 1,043 texts of published and unpublished homilies. In the first part, the paschal principle will be present in Czerwik's homilies. In the second part, it will be analysed from the perspective of building the coherence of the speech.

Keywords: Stanisław Czerwik; homily; coherence of the text; paschal mystery

WSTĘP

Ocena pracy twórczej jest w przypadku literatury bardzo często łączona z dostrzeżeniem charakterystycznego dla danego autora sposobu podejmowania danej problematyki. Kluczowe jest niekonwencjonalne postrzeganie jakiegoś zjawiska. Dzięki temu możliwe staje się rozpoznanie twórczej przez autora reprezentacji mentalnej, jaka może powstać w umysłach odbiorców.

Ks. Mgr PIOTR ALEKSANDER JANASZCZYK – absolwent Teologicznego Studium Licencjackiego na KUL (2020–2022) oraz Specjalistycznego Kursu Teologicznego na KUL (2022–2024); adres do korespondencji: Mönchsbergstrasse 2, 71691 Freiberg am Neckar, Niemcy; e-mail: pjanaszczyk@wp.pl; ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4860-0363>.

Artykuły są objęte licencją Creative Commons Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

Pytanie o twórczość można sformułować również w przypadku głoszenia homilii. Kwestia ta wydaje się ważna w optyce tzw. aktualizacji homiletycznej¹. Akcentowana przez teologów „aktualność” wyklucza stereotypowość, jednolitość lub szablonowość przekazu. Rodzi się jednak wątpliwość, czy w ogóle możliwe jest niestandardowe uchwycenie prezentowanych przy ambonie treści? Interesujące jest ponadto, na ile zachowanie kanonów pozwala na innowacyjny charakter pracy homilisty? Zasadność tych pytań ma swoją podstawę wobec rygorów nakładanych na słowo Boże w liturgii², co w pewien sposób może być rozumiane jako zawężenie twórczej aktywności głoszącego.

Zderzenie dwóch komponentów, tzn. zachowania poprawności głoszenia oraz uchwycenia innowacyjnego przekazu słowa, staje się polem badawczym dla niniejszego opracowania. Autor ma ambicję rozstrzygnięcia postawionego problemu na podstawie analizy homilii polskiego teologa liturgii Stanisława Czerwika³. Chodzi o uzasadnienie tezy, na ile możliwe jest utrzymanie twórczego charakteru tekstu przy jednoczesnym zachowaniu stawianych mu w teorii wymogów?

¹ Stanisław Dyk, „Aktualizacja słowa Bożego w przepowiadaniu”, *Roczniki Teologiczne* 69, z. 1 (2022): 5-26.

² Konstrukcja homilii nie jest czymś dowolnym lub uznaniowym. Głoszący słowo jest w niej zobligowany do zachowania konkretnych wymogów. Wśród nich wymienić należy konieczność właściwego aplikowania tzw. treści kerygmaticznych, egzystencjalnych, didaskalicznych, parenetycznych oraz mistagogicznych. Zależność stosowania w głoszeniu wymienionych elementów można znaleźć w publikacji pt. *Homilia integralna. Studium treści przepowiadania homilijnego*, red. Michał Dąbrowka, Michał Klementowicz (Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos, 2017).

³ Ks. prof. dr hab. Stanisław Czerwik (1933-2020) urodził się w Łysakowie w powiecie jędrzejowskim. Po ukończeniu Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach w 1957 r. przyjął święcenia prezbiteratu. W roku 1961 obronił doktorat z teologii w Papieskim Ateneum św. Anzelma w Rzymie (od 1961 Papieskim Instytucie Liturgicznym). W roku 1981 uzyskał stopień doktora habilitowanego. Aktywność naukową związał z Wyższym Seminarium Duchownym w Kielcach, Papieską Akademią Teologiczną w Krakowie oraz Wydziałem Teologicznym Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Był wybitnym przedstawicielem teologów liturgistów w Polsce. Uczestniczył w pracach szeregu gremiów odpowiedzialnych za kształt liturgii, m.in. przez trzy kadencje był konsultorem Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów. Jest autorem ponad 350 publikacji, w tym 5 książek oraz 210 artykułów naukowych. Dorobkiem prof. Czerwika jest tłumaczenie ksiąg liturgicznych z języka łacińskiego po II Soborze Watykańskim. Liturgista był ponadto pierwszym tłumaczem konstytucji *Sacrosanctum Concilium* na język polski, do której też napisał obszernie wprowadzenie. Przetłumaczył kilka dokumentów Kongregacji Kultu Bożego i Kongregacji Wychowania Katolickiego oraz następujące księgi liturgiczne: *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, t. I-II (Katowice 1994), *Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów* (Katowice 1992), *Egzorcyzmy i inne modlitwy błagalne* (Katowice 2002), *Preces (prośby) w Jutrznii i Nieszporach Liturgii Godzin*, t. I-IV (Poznań 1982-1988). Helmut Sobeczko, „Śp. ks. prof. Stanisław Czerwik (1933-2020)”, *Liturgia Sacra* 1 (2020): 337-

Całość opracowania będzie skoncentrowana wokół dwóch punktów. Pierwszy będzie miał na celu ukazanie typologii głoszonego słowa w formie, tzw. paschalnej zasady konstrukcyjnej. W drugim punkcie przywołane założenie zostanie ocenione w świetle wymogów konstrukcji tekstu. W podsumowaniu zebrane zostaną wnioski.

1. PASCHALNY CHARAKTER SŁOWA JAKO RAMA HOMILII

Pomysł na konstruowanie homilii można realizować w różny sposób. Stworzenie koncepcji może oscylować wokół wydobycia interesujących treści kerygmatu, posłużenia się wartościowym przykładem kaznodziejskim lub też zbudowania ciekawej narracji. Dostępność różnych metod jest z pewnością duża. Bez względu jednak na podjęte rozstrzygnięcie twórcze przygotowanie homilii nie może być sprzeczne z kryteriami samego przepowiadania.

Spójność przytoczonych wymogów (szukanie twórczego charakteru tekstu oraz respektowanie zasad typologicznych) jest przejawem myślenia koncepcyjnego. Dojrzałość projektu związana jest tutaj z konsekwentnie realizowanym w praktyce zagadnieniem, które nie wyczerpuje się w doraźnie zrealizowanym pomysłu. Analiza homilii Stanisława Czerwika pozwoliła na dostrzeżenie takiego właśnie układu treści. Propozycja, o której jest mowa dotyczy zasady konstrukcyjnej, którą można zamknąć w kategorii „paschalnego charakteru słowa”. Całość propozycji jaką rozwija Czerwik została wstępnie zarysowana w nauczaniu II Soboru Watykańskiego (KL 102-103). Autor kontynuuje jednak tę myśl opierając swoją koncepcję na zasadzie podkreślenia w homiliach zbawczego znaczenia „misteriów odkupienia”⁴. Te z kolei odnosi do Paschy Chrystusa, co pozwala na wyakcentowanie dzieła Odkupiciela, które w posłannictwie Chrystusa określa się jako „szczytowe”.

Powtarzalność opisywanej zasady twórczej została zweryfikowana łącznie w 521 homiliach. Stanowi to arytmetycznie połowę wszystkich pozostawionych

339; Tadeusz Gacia, „Wspomnienie pośmiertne o ks. Stanisławie Czerwiku (1933-2020)”, *Kielecki Przegląd Diecezjalny* 4 (2020): 789-796.

⁴ Można zauważyć, że podejmowany w artykule problem został wstępnie zasygnalizowany w jednej z prac naukowych Czerwika. Jej meritum stanowi przesłanie, że dostrzegalny jest związek każdego z „misteriów” Chrystusa z tym jedynym „misterium”, tzn. Paschą, w której wszystkie wydarzenia ziemskiego życia Jezusa – od Wcielenia, aż po Paruzję – znajdują swój sens i dopełnienie. Homilia o misterium (misteriach) Chrystusa w cyklu roku liturgicznego, *Przegląd Homiletyczny* 8 (2004): 55.

przez autora rękopisów⁵, maszynopisów⁶ oraz tekstów opublikowanych na łamach *Współczesnej Ambony*⁷. Sama zasada twórcza jest więc czymś powtarzalnym. Poza kryterium ilościowym o jej reprezentatywności świadczy przede wszystkim konsekwencja, w której autor pisze o działaniu Jezusa. Twórczy charakter pomysłu związany jest tutaj z szukaniem racjonalności wszelkich działań Syna Bożego w nawiązaniu do Jego męki, śmierci i zmartwychwstania. To właśnie te wydarzenia są podstawą zrozumienia czynów, słów oraz dokonywanych znaków w ciągu całego życia Jezusa. Innowacyjność w głoszeniu słowa polega tutaj na łączeniu tego, co pozornie dalekie (odległe w sensie czasowym) z zagadnieniem Paschy. W swoim przepowiadaniu autor zauważa, że cały rok liturgiczny przypomina przyjście na świat Syna Bożego, Jego mękę, śmierć, zmartwychwstanie i Jego powtórne przyjście w chwale⁸. Uzasadnia to poszukiwanie opisywanej tutaj konstrukcji we wszystkich okresach liturgicznych.

1.1. OKRES ADWENTU ORAZ NARODZENIA PAŃSKIEGO

W ujęciu Czerwika wydźwięk paschalny Adwentu widać w dwojakim przyjściu na świat Syna Bożego. Najpierw poprzez historyczne narodzenie w Betlejem, które było spełnieniem się oczekiwania ludzkości. Po drugie w ponownym przyjściu na świat Chrystusa, co ma dokonać się w czasach ostatecznych. Zdaniem autora Adwent jest upamiętnieniem przyjścia na świat Syna Bożego narodzonego z Maryi Dziewicy i równocześnie pamiątką Jego przejścia z tego świata do Ojca (J 13, 1). Czerwik akcentuje ponadto, że jest to czas pełen tęsknoty, związanej z oczekiwaniem na powtórne przyjście Syna Bożego w misterium Paruzji⁹. W tym zakresie akcentuje, iż wszystko, co dotyczy Jezusa we wcieleniu, pełnej racjonalności nabierze dopiero w wydarzeniu krzyża¹⁰. W adwentowych homiliach można dostrzec także łączenie perspektywy paschalnej z konwencją soteriologicznego sądu i rzeczy ostatecznych

⁵ Dalej oznaczone w przypisach jako: [R].

⁶ Dalej oznaczone w przypisach jako: [M].

⁷ Wśród wszystkich 1043 przeanalizowanych homilii 108 zostało opublikowanych we *Współczesnej Ambonie*. Większość stanowią natomiast rękopisy i maszynopisy (935) zdeponowane w Archiwum Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach.

⁸ Stanisław Czerwik, *Adwent ludzkości – Adwent Kościoła – Adwent naszego życia. I Niedziela Adwentu. Rok C. 27.11.1994*, [R].

⁹ Stanisław Czerwik, „Oczekiwany – przyszedł, obecny – przyjdzie. I Niedziela Adwentu”, *Współczesna Ambona* 41, nr 1 (2013): 5.

¹⁰ Stanisław Czerwik, *Maryja wzorem naszego Adwentu. IV Niedziela Adwentu. Rok C. 19.12.1988*, [R].

człowieka. Liturgista podkreśla, że narodzony Chrystus będzie chwalebny Panem, który powróci na ziemię. Jego powtórne przyjście oznacza, że każdy z nas będzie musiał stanąć przed Nim, jako sprawiedliwym i miłosiernym Sędzią, który przyjdzie sądzić żywych i umarłych¹¹. Poza tym wyraźnym odniesieniem do Paschy autor łączy drugie przyjście Chrystusa na świat z czasem sądu nad człowiekiem, który naśladowując pokorę i posłuszeństwo Syna Bożego, może zasłużyć na wejście do Królestwa Niebieskiego¹².

Wydźwięk paschalny można również zauważyć w homiliach wygłoszonych przez Czerwika w okresie Narodzenia Pańskiego. Zauważa w nich, że Syn Boży przyjął „to, co ludzkie”, aby w wydarzeniu Paschy „to, co ludzkie” odkupić: zgładzić jego nieprawość, przemienić, wynieść do godności dzieci Bożych i obdarzyć nieśmiertelnością. Widać na przykładzie tego, że Czerwik łączy misterium Wcielenia z Paschą. W jednej ze swoich homilii wprost nazywa wcielenie „inauguracją paschalnego misterium”¹³. W jego ujęciu narodzenie Chrystusa jest początkiem wielkiego dzieła miłości, które będzie miało swój dalszy ciąg w życiu Jezusa, w Jego dobroci okazanej ludziom, a swoje dopełnienie znajdzie w męce i śmierci na krzyżu. Homilista wskazuje, że już „nad żłóbkiem Jezusa kładzie się cień krzyża; obojętności i wrogości. Cień czekającej Go Męki”¹⁴.

Uzupełnieniem powyższych spostrzeżeń są pojawiające się w warsztacie Czerwika homilie przeznaczone na święto Ofiarowania Pańskiego. Mimo że teksty te nie należą do okresu Bożego Narodzenia, to jednak zbieżność przedstawionych w nich zagadnień z misterium inkarnacji pozwoliła umieścić je w tej samej grupie semantycznej¹⁵. W ujęciu Czerwika Chrystus staje się „znakiem sprzeciwu” już od momentu swoich narodzin. Ostatecznie zostaje odrzucony przez swój naród i skazany na śmierć przez ukrzyżowanie. Wypowiedź

¹¹ Czerwik, *Adwent ludzkości*.

¹² Stanisław Czerwik, *Dopiero Słowo spełnione otwiera bramy Królestwa Niebieskiego. Czwartek I tygodnia Adwentu. 06.12.2001*, [R].

¹³ Stanisław Czerwik, „Prawdziwa Światłość – Dar jaśniejący dzisiaj w ciemności. Uroczystość Narodzenia Pańskiego. Msza w nocy”, *Współczesna Ambona* 44, nr 1 (2016): 40.

¹⁴ Stanisław Czerwik, *Cień krzyża nad żłóbkiem. Narodzenie Pańskie. Rok A. 25.12.2017*, [R].

¹⁵ Można zauważyć, iż mimo że Święto Ofiarowania Pańskiego należy do wydarzeń liturgicznych obecnych w ciągu roku liturgicznego, to jednak można wskazać, że w tym święcie widoczne jest przedłużenie obchodu Bożego Narodzenia. Podobnie wymowa teologiczno-liturgiczna pozostaje zbieżna z misterium Inkarnacji. Tadeusz Syczewski, „Duszpasterskie wykorzystanie roku liturgicznego”, *Studia Teologiczne Białystok – Drohiczyń – Łomża* 12 (1994): 223.

Symeona można zakwalifikować do prorocत्व o charakterze pasywnym¹⁶. Autor stwierdza, że obchodzone święto jest „jakąś daleką zapowiedzią Wielkiego Piątku – cierpienia i śmierci Jezusa na krzyżu”¹⁷. Ponadto liturgista, powołując się na nauczanie II Soboru Watykańskiego, nazywającego Chrystusa „Żertwą ofiarną” (KK 58) podkreśla, że „każda Msza święta jest uobecnieniem pod osłoną chleba i wina jednej Ofiary, jaką Jezus Chrystus złożył raz na zawsze za zbawienie świata”¹⁸. W homiliach przeznaczonych na święto Ofiarowania Pańskiego autor łączy przyjście na świat Syna Bożego, jak również przepowiednie Symeona z wydarzeniami paschalnymi.

1.2. OKRES WIELKIEGO POSTU I WIELKANOCY

Omawiana w artykule zasada kompozycji pojawia się także w homiliach na Wielki Post. Autor ukazuje w nich m.in. podwójne zwycięstwo Chrystusa – pierwsze nad szatanem na pustyni i ostateczne na krzyżu¹⁹. W misterium Przemienienia celebrowanym w okresie czterdziestodniowej pokuty Czerwik widzi chwałę, jaką Bóg obdarzy swego Syna, w odpowiedzi na Jego posłuszeństwo i przyjęcie męki oraz śmierci na krzyżu. Światło na przemienionej twarzy Jezusa jest zatem zapowiedzią tryumfu Jego zmartwychwstania²⁰. Ponadto w swoich homiliach wskazuje na termin „exodus” użyty w Ewangelii, sięgając do wydarzenia, jakie miało miejsce w dziejach narodu izraelskiego, który Bóg wyprowadził z niewoli egipskiej do Ziemi Obiecanej. Jezusowe odejście, jakie ma się dokonać w Jerozolimie będzie wyjściem z tego świata, poprzez poniżenie w śmierci krzyżowej do „przejścia” do pełni życia i chwały²¹.

Całość konwencji przedstawionej powyżej pozwala na jeszcze jedną uwagę. Otóż liturgista w umęczonym i obdarzonym chwałą zmartwychwstania

¹⁶ Stanisław Czerwik, *Święto ku czci Chrystusa i Jego Matki. Ofiarowanie Pańskiej. Rok C. 02.02.2013*, [M]. Takie samo ujęcie Autor przedstawia w homilii: *Jezus i Maryja – wzorem naszego posłuszeństwa i ofiarności. Święto Ofiarowania Pańskiego. 02.02.1989*, [M].

¹⁷ Stanisław Czerwik, *Posłuszeństwo Jezusa i Maryi – światłem dla ludzi. Święto Ofiarowania Pańskiego. 02.02.2009*, [M].

¹⁸ Stanisław Czerwik, „Ofiara Maryi, Jej Syna i nasza. Święto Ofiarowania Pańskiego”, *Współczesna Ambona* 32, nr 1 (2004): 66.

¹⁹ Stanisław Czerwik, *Wszyscy jesteśmy solidarni z Adamem i Chrystusem. I Niedziela Wielkiego Postu. Rok A. 04.03.1990*, [R].

²⁰ Stanisław Czerwik, *Przemienienie Jezusa i nasza nadzieja. II Niedziela Wielkiego Postu. Rok C. 28.02.2010*, [M].

²¹ Stanisław Czerwik, *Przemienienie Pańskie i nasze. II Niedziela Wielkiego Postu. Rok C. 08.03.1998*, [M].

Ciele Jezusa dostrzega „siłę wzrostu nowej, prawdziwej świątyni zbudowanej z żywych ludzi – kamieni”²².

W homiliach przeznaczonych na Niedzielę Palmową autor liturgię tego dnia nazywa „jakby wielką, wspaniałą bramą” wprowadzającą słuchaczy w jedyny w roku tydzień słusznie nazwany wielkim albo świętym. Wszystko to, co zgromadzony lud w trakcie tej liturgii słyszy z kart Pisma Świętego o Zbawicielu, ma być przygotowaniem do wyznania wiary „Zaprawdę, ten był Synem Bożym”²³. Liturgię słowa tej niedzieli Czerwik nazywa „odslonięciem wielkiej tajemnicy uniżenia, upokorzenia i wywyższenia Syna Bożego”, w którym Bóg Ojciec daje człowiekowi przykład pokory do naśladowania.

Związek wielkopostnej pokuty z czasem paschy wybrzmiewa w warsztacie Czerwika także za pomocą interesujących wyrażen. Liturgista nazywa go m.in. czasem „wspinaczki na szczyt Paschy – Męki, Śmierci i Zmartwychwstania”²⁴ lub „biegiem do mety” po nagrodę, jaką jest Chrystus, który żył, cierpiał, umarł i zmartwychwstał dla człowieka²⁵. Wartościowe wydaje się również, że Czerwik posługuje się konwencją paschalną do całościowego ujęcia dzieła Chrystusa. Ma to m.in. miejsce, kiedy autor ukazał treści typowo kojarzone z Paschą, które dochodzą do głosu w zupełnie innych momentach życia Syna Bożego. Tak jest przykładowo z przyjęciem ciała ludzkiego, które autor określa jako uniżenie, które dopełnia się przez krzyż i grób²⁶.

Poza okresem wielkopostnym „konwencja paschalna” naturalnie wybrzmiewa także w homiliach głoszonych w czasie po zakończeniu samego postu. Można to m.in. dostrzec już w treściach przekazywanych w czasie Triduum Paschalnego. Wielki Czwartek jest dla Czerwika „Godziną”, w której Bóg – Człowiek, Jezus z Nazaretu, po latach wypełnionych głoszeniem Dobrej Nowiny, cierpieniem i śmiercią, przeszedł z tego świata do Ojca. Na pożegnanie z wybranymi uczniami zasiadł do stołu Ostatniej Wieczerzy, w czasie której On i Jego uczniowie nie jedli już baranka ze stada, ale Ciało i Krew nowego Bożego Baranka, ukryte pod osłoną chleba i wina²⁷. Autor stwierdza, że „ustanowienie Eucharystii w wielkoczwartkowy wieczór i śmierć Jezusa na

²² Stanisław Czerwik, *Troska Chrystusa o prawdziwą świątynię i o prawdziwy kult. III Niedziela Wielkiego Postu. Rok B. 06.03.1994*, [R].

²³ Stanisław Czerwik, *Wejźmy w tajemnicę naszego zbawienia. Niedziela Palmowa. Rok B. 16.04.2000*, [R].

²⁴ Stanisław Czerwik, *Chrystus początkiem i kresem nowego życia. V Niedziela Wielkiego Postu. Rok C. 2.04.1995*, [R].

²⁵ Stanisław Czerwik, *Życie chrześcijanina biegiem ku mecie. V Niedziela Wielkiego Postu. Rok C. 23.03.1980*, [R].

²⁶ Stanisław Czerwik, *Po co Wielki Post? I Niedziela Wielkiego Postu. Rok C. 27.02.1977*, [R].

²⁷ Stanisław Czerwik, *Wielki Czwartek – Msza Wieczerzy Pańskiej. 17.04.2014*, [R].

krzyżu w południe Wielkiego Piątku jest jedną tajemnicą, którą uobecniamy w każdej Mszy świętej”²⁸, co sprawia, że wciąż trwa nieprzerwanie „Godzina” Paschy – przejścia Syna Bożego z tego świata do Ojca. Misterium przejścia jest siłą, która pociąga coraz to nowe szeregi uczniów wierzących w Chrystusa i miłujących Go²⁹. Liturgista stwierdza, że jest to też „Godzina Jego największej miłości”³⁰. Ta miłość najlepiej jest widoczna w chwili śmierci Jezusa na krzyżu³¹. W przytoczonych przykładach bardzo mocno widać opisywaną zasadę konstrukcyjną, ze wskazaniem także na znaczenie tych wydarzeń dla człowieka, dla którego jest to znak przemiany losów całego świata³².

Posługiwanie się przez autora omawianą kompozycją widać także w homiliach bezpośrednio przeznaczonych na okres Wielkanocy. Czerwik ukazuje w nich znaczenie przesłania Paschy podkreślając, że „Zmartwychwstanie Chrystusa jest fundamentem chrześcijańskiej wiary i nadziei”³³. To właśnie w blasku zmartwychwstania Chrystusa można jeszcze bardziej zrozumieć sens Jego męki i śmierci. Liturgista podkreśla fakt, że w Zmartwychwstaniu Jezusa wyjaśnia się cel i sens ludzkiego istnienia. Dzięki Jego ofierze i zmartwychwstaniu ludzkie życie otrzymało nowy wymiar, wymiar nieśmiertelności.

1.3. POZOSTAŁE HOMILIE W ROKU LITURGICZNYM

Poza wskazanymi już okresami liturgicznymi w warsztacie Czerwika można wskazać obecność analizowanej zasady kompozycyjnej w innych przykładach homilii wygłaszanych w ciągu roku. Na ich podstawie można zauważyć, że w tekstach tych autor interpretuje w świetle Paschy całą historię życia Jezusa. Zatem nie tylko męka, śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa objawiają

²⁸ Stanisław Czerwik, „Eucharystia naszą Paschą. Wielki Czwartek Wieczery Pańskiej”, *Współczesna Ambona* 18, nr 2 (1990): 12; Stanisław Czerwik, „Wielkoczwartkowy kerygmat o Eucharystii w kontekście Paschalnego Triduum”, *Przegląd Homiletyczny* 11 (2007): 44. Teolog jeszcze wyraźniej stwierdza, że w każdej celebracji Eucharystii następuje „uwspółcześnienie godziny Jezusa” – Jego Paschy. Eucharystia jest upamiętnieniem dzieła dokonanego raz na zawsze w przeszłości; jest jego uobecnieniem pod osłoną znaków sakramentalnych oraz zapoczątkowaniem i za datkiem objawienia się chwały Pana w czasie Paruzji.

²⁹ Takie samo ujęcie można odnaleźć również w homilii: „Nadeszła dla nas godzina Jezusa. Msza Wieczery Pańskiej”, *Współczesna Ambona* 32, nr 2 (2004): 12.

³⁰ Stanisław Czerwik, *List – Testament z Wieczernika. Wielki Czwartek. 20.04.2000*, [R].

³¹ Stanisław Czerwik, *U stóp krzyża wraz z świętym Janem i Maryją. Wielki Piątek. 29.03.1991*, [R].

³² Stanisław Czerwik, *Wielka Noc – zapowiedź świąt wiekuistej światłości. Wigilia Paschalna. 03.04.2010*, [M]. Podobnie autor znaczenie Paschy dla człowieka podkreśla w homiliach na Niedzielę Zmartwychwstania Pańskiego. Czerwik akcentuje w nich nową przyszłość otwierającą się dla człowieka. Stanisław Czerwik, *Bieg do mety. Niedziela Zmartwychwstania. 23.03.2008*, [M].

³³ Stanisław Czerwik, *Dziękujcie Panu, bo jest miłosierny. Niedziela Miłosierdzia. 01.05.2011*, [M].

wolę Boga i Jego zbawczy plan, ale także wszystkie wydarzenia z życia Syna Bożego. Przykładowo, streszczenie całego życia Jezusa, od momentu wcielenia do krzyżowej śmierci, Czerwik przedstawia w homiliach głoszonych na ostatnią niedzielę roku liturgicznego. W inkarnacji, publicznej działalności oraz przyjęciu krzyża autor widzi uzasadnienie tytułu Króla Wszechświata, który przysługuje Chrystusowi³⁴. Dla Czerwika królowanie Jezusa wypełnia się w transcendentnej tożsamości, w Jego odkupieńczym posłaniu, a nade wszystko w momencie wywyższenia Syna Człowieczego na krzyżu. Autor stwierdza ponadto, że choć oczekujemy nadejścia Jego Królestwa, to przybliża się ono do nas w każdej Eucharystii, w której sprawujemy pamiątkę Jego męki i zmartwychwstania. Liturgista akcentuje, że Królestwo Boże przyszło w śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa. Przychodzi w każdej Eucharystii, od Ostatniej Wieczerzy, a w pełni się objawi, gdy Chrystus przyjdzie w chwale³⁵.

Kształt przekazu homilii w optyce misterium Paschy pojawia się wyraźnie także w uroczystość Zwiastowania Pańskiego. Autor zauważa, że wydarzenie to służy podkreśleniu, iż wcielenie Syna Bożego nie miało by sensu, gdyby nie Jego męka, śmierć i zmartwychwstanie³⁶. Wcielenie jest zatem zapoczątkowaniem cudownej wymiany między Bogiem i ludzkością. Jezus Chrystus przyjmuje człowieczeństwo, aby je w sobie przemienić, obdarzyć chwałą w misterium paschalnym i w ten sposób dać ludzkości udział w Boskiej naturze³⁷.

Opisywana zasada kompozycji treści jest także obecna w poszczególne niedziele. Czerwik poszczególne aktywności Chrystusa także odnosi do wydarzeń paschalnych. Tak dzieje się, gdy autor mówi o Synu Bożym, który zaspokaja głód ludzi głodnych. Czerwik zapewnia jednak, że autentycznie Jezus zaspokaja ludzkie pragnienia w wydarzeniu męki i ofiary krzyżowej³⁸. Także samo posłannictwo Mesjasza zostaje przez autora przedstawione w kluczu paschalnym. Zdaniem liturgisty, to co stało się na krzyżu dało autentyczną możliwość poznania Syna Bożego³⁹. W homiliach można spotkać ponadto Chrystusa ukazywanego jako wzór postępowania w wierze. Na tej ścieżce

³⁴ Stanisław Czerwik, *Dlaczego obdarzamy Chrystusa tytułem Króla? Uroczystość Chrystusa Wszechświata*. 21.11.1982, [R].

³⁵ Stanisław Czerwik, *Co trzeba zrobić, aby osiąść Jego Królestwo? Uroczystość Chrystusa Króla Wszechświata*. Rok A. 20.11.2011, [M].

³⁶ Stanisław Czerwik, *Syn Boży – człowiekiem dla naszego zbawienia*. Uroczystość Zwiastowania Pańskiego. 25.03.2006, [R].

³⁷ Czerwik, *Syn Boży – człowiekiem*.

³⁸ Stanisław Czerwik, *Chrystus – żywy chleb dany na drogę*. XIX Niedziela zwykła. Rok B. 08.08.1976, [R].

³⁹ Stanisław Czerwik, *Kim jest Chrystus? Kim ja jestem? XII Niedziela zwykła*. Rok C. 23.06.2013, [M].

autor akcentuje uniżenie Syna Bożego, które jako znak jasne staje się dopiero w ogłoszeniu, męce i śmierci na krzyżu⁴⁰.

2. „ZASADA PASCHALNA” JAKO NARZĘDZIE KONSTRUKCJI WYPOWIEDZI

Posługiwanie się „zasadą paschalną” jako kryterium kompozycji tekstu pozwala Czerwikowi na osiągnięcie szeregu ważnych norm dla budowania wypowiedzi. Daje to autorowi przede wszystkim szansę na ukazywanie istoty omawianych misterii w odniesieniu do życia adresatów homilii. Treściowo autor ukazuje wymowę poszczególnych świąt precyzując przy tym ich znaczenie dla samych uczestników liturgii⁴¹. Taki zabieg należy ocenić jako intencjonalne ukierunkowanie przekazu. Otóż budowana przez autora homilia nie jest tylko teoretycznym rozważaniem o wydarzeniach z życia Jezusa (pojawiających się tutaj z nawiązaniem paschalnym). Staje się natomiast tekstem, do którego włącza się doświadczenie życiowe słuchaczy. To konsekwentnie pozwala budować w audytorium rozumienie, że każde misterium życia Jezusa ma także wartość i znaczenie dla biorących udział w liturgii.

Poza intencjonalnością propozycja Czerwika pozwala na utrzymanie spójności głoszonego słowa, co może również wpływać na skuteczność przekazu⁴². Pierwszym z elementów, jaki można tutaj dostrzec, jest próba pokonania tzw. hermetyczności języka religijnego homilii. Daje to szansę pogłębionego zrozumienia poszczególnych wydarzeń z życia Jezusa, które swoją wymowę otrzymują w Jego męce, śmierci i zmartwychwstaniu. Pokonywanie hermetyczności jest możliwe dzięki precyzyjnemu wyjaśnianiu danego aspektu życia Syna Bożego⁴³. Wydaje się, że skoro autor zamierza przybliżyć treść

⁴⁰ Stanisław Czerwik, *Bóg powołuje człowieka – człowiek ma szukać Boga. IV Niedziela zwykła. 29.01.1978*, [R].

⁴¹ Stanisław Czerwik, „Nie wolno fałszować historii! Poniedziałek Wielkanocny,” *Współczesna Ambona* 19, nr 2 (1991): 6; *Zmartwychwstanie Chrystusa należy do historii człowieka. Poniedziałek w Oktawie Wielkanocy. Rok C. 27.03.1989*, [R]; Idem, *Pasterz – Baranek – Owczarnia. IV Niedziela Wielkanocna. Rok C. 29.04.2007*, [R].

⁴² Przemysłane i zaplanowane ujęcie kompozycji tekstu – zwłaszcza takiego, który pełnić ma określone funkcje użytkowe – może wpływać na optymalizowanie przekazu. Meritum jest tutaj zmniejszenie dysproporcji między tym, co zostało powiedziane przez homilistę (*what is said*), a ostatecznie przyswojonym znaczeniem wypowiedzi (*what is meant*). Michał Klementowicz, „Autonomiczność tekstu homilii”, *Roczniki Teologiczne* 70, z. 3 (2023): 40.

⁴³ Stanisław Czerwik: *Chrystus – żywy chleb; Po co Wielki Post? I Niedziela Wielkiego Postu. Rok C. 27.02.1977*, [R]; *Wielka Noc – święto nowego życia. Wigilia Paschalna. 26.03.2005*, [R];

danego misterium, dostosowanie przekazu do możliwości odbiorców jest przejawem budowania swoistej symetrii tekstu⁴⁴. Słuchacz dzięki temu może lepiej zrozumieć omawiane tajemnice. W taki sposób język religijny staje się bardziej dostępny do możliwości poznawczych człowieka⁴⁵.

Poza dokładnym wyjaśnianiem zagadnień teologicznych (przekraczaniu hermetyczności wypowiedzi) autor konsekwentnie zaprasza odbiorców do pogłębiania głoszonych treści poprzez odniesienia do nauczania Ojców Kościoła, pisarzy chrześcijańskich oraz współczesnych teologów. W swoich homiliach Czerwik nawiązuje m.in. do Benedykta XVI⁴⁶, św. Augustyna⁴⁷, Jana Pawła II⁴⁸ oraz Leona Wielkiego⁴⁹. Wymienione działanie sprzyja lepszemu rozumieniu danych treści i może ułatwić słuchaczom odbiór trudnych zagadnień teologicznych.

Poza możliwie precyzyjnym wyjaśnieniem treści poszczególnych misterii, ukazywanie ich w optyce paschalnej ma u Czerwika jeszcze jeden sens. Otóż poszczególne treści dotyczące życia Jezusa (wyjaśniane w przyjętym kluczu) dają podstawę do tworzenia swoistej autonomii głoszonych homilii. Oznacza to, że potencjalny odbiorca otrzymuje możliwie pełną wiedzę na temat danego wydarzenia z życia Jezusa. W ten sposób Czerwik pokazuje w praktyce zjawisko, które w lingwistyce określane jest jako „hermeneutyka sensu”. Pozwala ono zrozumieć przesłanie jakie towarzyszyło twórcy, bez konieczności sięgania do innych pozatekstowych informacji⁵⁰.

Znaki naszej Paschy. Wigilia Paschalna. 07.04.2007, [M]; Wielka Noc – zapowiedź Świąt Wiekuistej Światłości. Wigilia Paschalna. 03.04.2010, [M]; Wielki Czwartek – Msza Wieczery Pańskiej. 17.04.2014, [R]; Bóg bogaty w miłosierdzie. IV Niedziela Wielkiego Postu. Rok B. 15.03.2015, [M].

⁴⁴ Tomasz Adamczyk, Michał Klementowicz, „The Homily in the Eyes of the Youth. The Problem of symmetry. A Sociological and Textual Analysis”, *Seminare. Poszukiwania naukowe* 43, nr 4 (2022): 107-108.

⁴⁵ Można zauważyć, że Czerwik podejmując zagadnienie związane z paschalnym ukazywaniem misterii życia Jezusa, pisze o ich „rozumieniu” oraz „przeżywaniu” (Czerwik, „Homilia o misterium (misteriach)”, 55). Dzięki precyzyjnemu wyjaśnianiu, jakie ma miejsce w homiliach, zasada, o której pisze autor w opracowaniu naukowym, dochodzi wyraźnie do głosu w praktyce pastoralnej.

⁴⁶ Stanisław Czerwik, „Syn Boży w stajni – żłobie, by człowiek zamieszkał w niebie. Uroczystość Narodzenia Pańskiego – Msza w nocy”, *Współczesna Ambona* 43, nr 1 (2015): 35-39.

⁴⁷ Stanisław Czerwik, *Życie – czas pomnażania talentów. XXXIII Niedziela zwykła. Rok A. 14.11.1999, [R]; „Kto się przejmuje Jego losem? Wielki Piątek”, *Współczesna Ambona* 32, nr 2 (2004): 14-21; *Nasza wiara w Eucharystię – sakrament miłości. III Niedziela Wielkanocy. Rok C. 22.04.2007, [M].**

⁴⁸ Stanisław Czerwik, *Boże miłosierdzie uczłowieczone w Chrystusie. IV Niedziela zwykła. Rok A. 30.01.2011, [M].*

⁴⁹ Stanisław Czerwik, *U stóp krzyża wraz z świętym Janem i Maryją. Wielki Piątek. 29.03.1991, [R].*

⁵⁰ Klementowicz, „Autonomiczność”, 35-36.

PODSUMOWANIE

Artykuł stanowi krytykę pomysłu kompozycyjnego stworzonego przez wybitnego teologa Stanisława Czerwika. W homiliach na różne okresy roku liturgicznego autor ukazał ramę konstrukcyjną jakiej konsekwentnie użył w ponad 500 tekstach. Propozycja jest o tyle interesująca, iż w założeniu autor złączył dwie rzeczywistości. Z jednej strony zaakcentował kluczową dla liturgii, tzw. paschalną zasadę głoszenia słowa Bożego. To z kolei pozwoliło mu na ukazanie ciekawego zamysłu twórczego, dzięki czemu osiągnął też wymóg związany z homiletyczną aktualizacją wypowiedzi.

W warstwie teologicznej pomysł Czerwika tworzy całościowe ujęcie problematyki misterium, w której interesujące jest wiązanie z Paschą tych wydarzeń, które naturalnie nie mają takiej konotacji. Opisana konstrukcja tworzy także całościowe ujęcie dzieła Chrystusa z wydarzeniami Jego męki, śmierci i zmartwychwstania.

W obszarze konstrukcji wypowiedzi na uwagę zasługuje spójność i konsekwencja samego pomysłu twórczego. Opisana w artykule zasada budowania tekstu została oceniona także w kluczu efektywności przekazu. Na uwagę zasługują tutaj: wyraźna intencjonalność wypowiedzi, dbałość o symetrię tekstu, czy wreszcie udany zabieg, w którym teolog stara się przewyciężyć hermetyczność języka religijnego.

Interesujące wnioski jakie pojawiły się po analizie materiału źródłowego dają podstawę do prowadzenia dalszych refleksji. Istnieje tutaj możliwość opisanego szeregu ciekawych zagadnień teologicznych, m.in. wiązania przez teologa słowa Bożego ze znakami liturgicznymi lub obecności Ducha Świętego w celebracji.

BIBLIOGRAFIA

Materiały źródłowe – homilie Stanisława Czerwika

Adwent ludzkości – Adwent Kościoła – Adwent naszego życia. I Niedziela Adwentu. Rok C. 27.11.1994, [R].

Bieg do mety. Niedziela Zmartwychwstania. 23.03.2008, [M].

Bóg powołuje człowieka – człowiek ma szukać Boga. IV Niedziela zwykła. 29.01.1978, [R].

Co trzeba zrobić, aby osiągnąć Jego Królestwo? Uroczystość Chrystusa Króla Wszechświata. Rok A. 20.11.2011, [M].

Cień krzyża nad żłóbkiem. Narodzenie Pańskie. Rok A.25.12.2017, [M].

Chrystus początkiem i kresem nowego życia. V Niedziela Wielkiego Postu. Rok C. 02.04.1995, [R].

Chrystus – żywy chleb dany na drogę. XIX niedziela zwykła. Rok B. 08.08.1976, [R].

- Dlaczego obdarzamy Chrystusa tytułem Króla? Uroczystość Chrystusa Króla Wszechświata. 21.11.1982, [R].*
- Dopiero Słowo spełnione otwiera bramy Królestwa Niebieskiego. Czwartek I tygodnia Adwentu. 06.12.2001, [R].*
- Dziękujcie Panu, bo jest miłosierny. Niedziela Miłosierdzia. 01.05.2011, [M].*
- „Eucharystia naszą Paschą. Wielki Czwartek Wieczery Pańskiej”. *Współczesna Ambona* 18, nr 2 (1990): 10-13.*
- Jezus i Maryja – wzorem naszego posłuszeństwa i ofiarności. Święto Ofiarowania Pańskiego. 02.02.1989, [M].*
- Kim jest Chrystus? Kim ja jestem? XII Niedziela zwykła. Rok C. 23.06.2013, [M].*
- List – Testament z Wieczernika. Wielki Czwartek. 20.04.2000, [R].*
- Maryja wzorem naszego Adwentu. IV Niedziela Adwentu. Rok C. 19.12.1988, [R].*
- „Nadeszła dla nas godzina Jezusa. Msza Wieczery Pańskiej”. *Współczesna Ambona* 32, nr 2 (2004): 8-14.*
- „Nie wolno fałszować historii! Poniedziałek Wielkanocny”. *Współczesna Ambona* 19, nr 2 (1991): 3-6.*
- „Oczekiwany – przyszedł, obecny – przyjdzie. I Niedziela Adwentu”. *Współczesna Ambona* 41, nr 1 (2013): 3-7.*
- „Ofiara Maryi, Jej Syna i nasza. Święto Ofiarowania Pańskiego”. *Współczesna Ambona* 32, nr 1 (2004): 62-67.*
- Pasterz – Baranek – Owczarnia. IV Niedziela Wielkanocna. Rok C. 29.04.2007, [R].*
- Po co Wielki Post? I Niedziela Wielkiego Postu. Rok C. 27.02.1977, [R].*
- Posłuszeństwo Jezusa i Maryi – światłem dla ludzi. Święto Ofiarowania Pańskiego. 02.02.2009, [M].*
- „Prawdziwa Światłość – Dar jaśniejący dzisiaj w ciemności. Uroczystość Narodzenia Pańskiego, Msza w nocy”. *Współczesna Ambona* 44, nr 1 (2016): 38-41.*
- Przemienienie Jezusa i nasza nadzieja. II Niedziela Wielkiego Postu. Rok C. 28.02.2010, [M].*
- Przemienienie Pańskie i nasze. II Niedziela Wielkiego Postu. Rok C. 08.03.1998, [M].*
- Syn Boży – człowiekiem dla naszego zbawienia. Uroczystość Zwiastowania Pańskiego. 25.03.2006, [R].*
- Święto ku czci Chrystusa i Jego Matki. Ofiarowanie Pańskiej. Rok C. 02.02.2013, [M].*
- Troska Chrystusa o prawdziwą świętynię i o prawdziwy kult. III Niedziela Wielkiego Postu. Rok B. 06.03.1994, [R].*
- U stóp krzyża wraz z świętym Janem i Maryją. Wielki Piątek. 29.03.1991, [R].*
- Wejdźmy w tajemnicę naszego zbawienia. Niedziela Palmowa, Rok B. 16.04.2000, [R].*
- Wielka Noc – święto nowego życia. Wigilia Paschalna. 26.03.2005, [R].*
- Wielka Noc – zapowiedź święt wiekuiestej światłości. Wigilia Paschalna. 03.04.2010, [M].*
- Wielki Czwartek – Msza Wieczery Pańskiej. 17.04.2014, [R].*
- Wszyscy jesteśmy solidarni z Adamem i Chrystusem. I Niedziela Wielkiego Postu. Rok A. 04.03.1990, [R].*
- Zmartwychwstanie Chrystusa należy do historii człowieka. Poniedziałek w Oktawie Wielkanocy. Rok C. 27.03.1989, [R].*
- Znaki naszej Paschy. Wigilia Paschalna, 07.04.2007, [M].*
- Życie chrześcijanina biegiem ku mecie. V Niedziela Wielkiego Postu. Rok C. 23.03.1980, [R].*

Literatura

- Adamczyk, Tomasz i Michał Klementowicz. „The Homily in the Eyes of the Youth. The Problem of symmetry. A Sociological and Textual Analysis”. *Seminare. Poszukiwania naukowe* 43, nr 4 (2022): 99-114.
- Czerwik, Stanisław. „Homilia o misterium (misteriach) Chrystusa w cyklu roku liturgicznego”. *Przegląd Homiletyczny* 8 (2004): 45-57.
- Czerwik, Stanisław. „Wielkoczwartkowy kerygmat o Eucharystii w kontekście Paschalnego Triduum”. *Przegląd Homiletyczny* 11 (2007): 35-47.
- Dyk, Stanisław. „Aktualizacja słowa Bożego w przepowiadaniu”. *Roczniki Teologiczne* 69, z. 1 (2022): 5-26.
- Dyk, Stanisław. „Głoszenie Chrystusa w roku liturgicznym”. W: *Głosimy Pana Jezusa Chrystusa*, red. Henryk Sławiński, 147-173. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II, 2017.
- Gacia, Tadeusz. „Wspomnienie pośmiertne o ks. Stanisławie Czerwiku (1933-2020)”. *Kielecki Przegląd Diecezjalny* 4 (2020): 789-796.
- Homilia integralna. Studium treści przepowiadania homilijnego*, red. Michał Dąbrówka i Michał Klementowicz. Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos, 2017.
- Sobeczko, Helmut. „Śp. ks. prof. Stanisław Czerwik (1933-2020)”. *Liturgia Sacra* 26, nr 1 (2020): 337-339.
- Syczewski, Tadeusz. „Duszpasterskie wykorzystanie roku liturgicznego”. *Studia Teologiczne Białystok – Drohiczyn – Łomża* 12 (1994): 213-230.
- Klementowicz, Michał. „Autonomiczność tekstu homilii”. *Roczniki Teologiczne* 70, z. 3 (2023): 33-45.

SPÓJNOŚĆ HOMILII A MISTERIUM PASCHALNE.
ANALIZA NA PODSTAWIE WYBRANYCH TEKSTÓW PRZEPOWIADANIA
STANISŁAWA CZERWIKA

Streszczenie

Osiągnięcie spójności w przekazie należy do kluczowych własności homilii. Stworzenie takiej wypowiedzi wymaga wielu zabiegów, m.in. posługiwania się możliwie trwałą zasadą kompozycyjną. Takie kryterium udało się wskazać w warsztacie przepowiadania Stanisława Czerwika. Autor nie tylko zbudował rozpoznawalną konstrukcję w postaci tzw. zasady paschalnej, niemniej zachował przy tym teologiczną poprawność w posłudze słowa. Artykuł przedstawia wyniki analizy przeprowadzonej na 1043 tekstach opublikowanych i nieopublikowanych homilii. W pierwszej części opisano obecną w warsztacie Czerwika paschalną zasadę w pracy nad homilią. W drugiej – oceniono ją w perspektywie budowania spójności wypowiedzi.

Słowa kluczowe: Stanisław Czerwik; homilia; spójność tekstu; misterium paschalne